

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
ARCHEOGRAPHIC COMMISSION
M. HRUSHEVS'KYI INSTITUTE OF UKRAINIAN ARCHEOGRAPHY
AND SOURCE STUDIES

UKRAINIAN ARCHEOGRAPHIC YEAR BOOK

NEW SERIES

ISSUE 3/4

•

UKRAINIAN
ARCHEOGRAPHIC
COLLECTION

VOLUME 6/7

KYIV 1999

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
АРХЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ім. М. С. ГРУШЕВСЬКОГО

УКРАЇНСЬКИЙ АРХЕОГРАФІЧНИЙ ЩОРІЧНИК

НОВА СЕРІЯ

ВИПУСК 3/4

•

УКРАЇНСЬКИЙ
АРХЕОГРАФІЧНИЙ
ЗБІРНИК

ТОМ 6/7

КИЇВ 1999

Черговий випуск “Українського археографічного щорічника”, що виходить у світ, на жаль, із значним запізненням, знайомить читачів з новими працями з історії археографії та суміжних джерелознавчих дисциплін, публікаціями текстів та текстологічними розвідками, історико-джерелознавчими дослідженнями і оглядами широкого хронологічного діапазону, в основі яких лежать актові джерела XVI–XVIII ст., нарративні та полемічні пам’ятки XV–XVII ст., документальні й епістолярні матеріали XIX–XX ст., інші джерела, що зберігаються в українських та зарубіжних архівосховищах.

Редакційна колегія

П. С. СОХАНЬ (головний редактор),
Г. В. БОРЯК (заступник головного редактора),
І. М. ЗАБІЯКА, Н. П. СТАРЧЕНКО (відповідальні секретарі),
Я. Р. ДАШКЕВИЧ, Л. А. ДУБРОВІНА, Ю. А. МИЦИК,
В. І. НАУЛКО, Р. Я. ПИРИГ, О. В. ТОДІЙЧУК,
В. І. УЛЬЯНОВСЬКИЙ, В. С. ШАНДРА, Ю. І. ШАПОВАЛ

Підготовлено і видруковано за сприяння
Фонду Катедр Українознавства (ФКУ).
Програма українознавчих досліджень, фундатором якої є ФКУ,
фінансується за рахунок благодійних пожертв
українських громад США і Канади

С. В. СЕМЧИНСЬКИЙ (Київ)

ПІСЛЯВОЄННА РУМУНСЬКА ІСТОРИЧНА ПЕРІОДИКА

Румунську історичну періодику започатковано в часи пробудження національної свідомості румунського народу і підготовки революційних подій, які сколихнули 1848 р. усі румунські землі - як Придунайські князівства, так і Трансільванію, складову частину Австрійської імперії. Першими румунськими історичними журналами вважають "Arhiva românească" ("Румунський архів", 1840-1841, 1845), що видавався в Яссах відомим істориком, громадським та державним діячем Михаїлом Когелнічану, та "Magazin istoric pentru Dacia" ("Історичний журнал для Дакії". 1845-1847), який виходив у Бухаресті під наглядом істориків А.Т.Лауріана та Н.Белческу. Пізніше видавалися "Tezaur de monumente Vistorice pentru România" ("Скарбниця історичних пам'яток Румунії", 1862-1864), Arhiva istorică a României ("Історичний архів Румунії", 1864-1865, 1867) та "Arhiva pentru filologie si istorie" ("Філологічний та історичний архів", 1867), останні два журнали видавав відомий письменник і вчений Богдан Петричейку Хашдеу.

Починаючи з 1886-1887 рр., Румунська Академія наук розпочала публікацію "Наукових записок" історичного відділу (вийшло двадцять вісім томів до кінця 1919 р.). Це видання було продовжене і в період між двома світовими війнами, воно виходило як третя серія "Наукових записок Румунської Академії". Після другої світової війни і реорганізації Академії її "Наукові записки" деякий час не видавалися, але з 1976 р. їх видання відновилося під назвою "Memoriile secției de științe istorice, seria IV" ("Наукові записки відділу історичних наук, IV серія (Академія Соціалістичної Республіки Румунії)"). Тут друкуються статті до річниць і ювілейних дат, дослідження з історії самої Академії та огляди діяльності членів відділу історичних наук Румунської академії.

В період між двома світовими війнами румунська історична періодика збагатилася новими назвами - це, по-перше, власне історичні журнали "Revista istorică" ("Історичний журнал", 1914-1944) та "Revista istorică română" ("Румунський історичний журнал", 1931-1947); по-друге, це різноманітні щорічники, як-то: "Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice" ("Щорічник Комісії історичних пам'яток", існував також і "Бюлетень" цієї Комісії, що

вийшов у 38 випусках); “Anuarul Institutului de Istorie Națională – Cluj” (“Щорічник Інституту національної історії в Клужі”, протягом 1911-1938 рр. вийшло сім його випусків); по-третє, це регіональні видання, як, наприклад, “Analele Dobrogei” (“Наукові записки Добруджі”, протягом 1920-1938 рр. їх було видано 12 томів), або “Arhivele Olteniei” (“Архіви Олтенії”, протягом 1922-1948 рр. у м. Крайова вийшло 19 томів), періодичні публікації місцевих музеїв, як, скажімо, “Buletinul Muzeului județului Vlaşca ‘Teohari Antonescu’” (“Бюлетень Музею ім. Теохарі Антонеску повіту Влашка”, три випуски якого були видані протягом 1935-1945 рр.) і т.ін. В цей час провідні румунські історики В.Пирван та Н.Йорга заснували й інші журнали, про які мова піде нижче.

У пропонованій статті маємо на меті поінформувати читача головним чином про історичну періодику Румунії після другої світової війни. Одним з найавторитетніших періодичних видань румунських істориків цього часу був журнал “Студії” (“Дослідження”, або “Студії”), який певний час виходив з підзаголовком “Revistă de istorie” (“Історичний журнал”). Це видання виходило протягом 1948-1969 рр. шість разів на рік. Саме тут було надруковано відому українським історикам працю Є.Стенеску про військове співробітництво румунів і українських козаків в останню чверть XVI ст.

Пізніше підзаголовок “Revistă de istorie” був перетворений на заголовок щомісячного органу відділу історії та археології Румунської Академії наук. Цей журнал друкує в основному дослідження з румунської історії, але постійно зберігає рубрику “Сторінки світової історії”. На сторінках цього видання друкуються також мемуари або листування відомих історичних осіб. Основні матеріали супроводжуються досить докладними резюме французькою мовою. До постійних рубрик журналу належать також “Хроніка наукового життя”, дуже докладна “Румунська та зарубіжна історична книга” та “Огляд історичних журналів”.

У 1954 - 1989 рр. в Румунії видавався ще один історичний журнал, який до 1968 р. називався “Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.” (“Наукові записки Інституту історичних та суспільно-політичних досліджень при ЦК РКП”), а з 1969 р. “Analele de istorie” (“Історичні наукові записки”). Цей журнал виходив шість разів на рік. Мав постійні рубрики: “Статті та повідомлення”, “Документальні дослідження”, “Сторінки світової історії”, “Критика і бібліографія”. Зміст журналу друкувався російською, англійською, французькою, німецькою та іспанською мовами.

Окремі статті з нової сучасної історії друкувалися також на сторінках органів ЦК Румунської компартії “Lupta de clasă” (“Класова боротьба”, маємо на увазі п'яту серію, бо попередні виходили за часів підпільного існування компартії), цей журнал виходив щомісяця, але згодом його замінив “Era socialistă” (“Соціалістична ера”) з періодичністю 24 номери на рік.

Проблеми румунсько-радянських і румунсько-східнослов'янських зв'язків розглядалися також у статтях, які друкувалися в журналі

“Analele româno-sovietice. Istorie” (“Румунсько-радянські наукові записки. Історія”), який виходив з 1948 р. і припинив своє існування 1960 р.

Один із найвідоміших румунських історичних журналів видається французькою мовою. Це – “Revue Roumaine d’Histoire” (“Румунський історичний журнал”), орган Академії наук Румунії. Його започатковано 1962 р. Спочатку виходив шість разів на рік, з 1976 р. - щоквартально. Тут постійними є рубрики: “Стародавня історія”, “Історія середніх віків”, “Нова історія”, “Сучасна історія”, “Історіографія”, “Філософія та методологія історії”, “Повідомлення”, “Замітки й дискусії”. Дуже докладним є розділ журналу, присвячений рецензіям та оглядові наукового життя. Крім того, цей журнал регулярно друкує матеріали з сучасної румунської історичної бібліографії. Переважна більшість досліджень належить румунським історикам, але окремі статті написані авторами з Великобританії, Сполучених Штатів Америки, Німеччини, Франції, Китаю, Греції, колишнього СРСР та колишньої Югославії. Окремі статті публікуються англійською, німецькою, італійською та російською мовами.

Науковці вищих навчальних закладів Румунії друкують свої розвідки в наукових записках відповідних університетів, провідними серед яких є Бухарестський, Яський та Клузький. Бухарестський університет у перші повоєнні роки носив ім’я К.І.Пархоня, отож і відповідне видання з 1956 до 1961 р. мало назву “Analele Universității “C.I.Parhon” din București. Științe sociale – Istorie” (“Наукові записки університету ім. К.І.Пархона в Бухаресті. Суспільні науки - Історія”). У зв’язку зі зміною назви університету 1961 р. змінилася назва видання “Analele Universității din București. Științe sociale – Istorie” (“Наукові записки Бухарестського університету. Суспільні науки - Історія”). З 1969 р. видання має назву “Istorie” (“Історія”). Поряд зі статтями і дослідженнями істориків-викладачів Бухарестського університету часом на шпальтах журналу з’являються й прізвища інших авторів, у тому числі зарубіжних. Більшість статей має резюме однією чи двома відомими європейськими мовами. Існує бібліографічний покажчик статей, надрукованих у всіх двадцяти шести версіях цих “Наукових записок” – Analele Universității din București. Indice bibliografic. Vol.I (1952-1973), vol.II (1974-1984). București, 1981-1987.

З 1955 р. виходять наукові записки Яського університету – “Analele științifice ale Universității “Al.I.Cuza” din Iași. Serie nouă. Secțiunea III. a. Științe sociale (Istorie)”. (“Наукові записки університету ім. Ал.І.Кузи в Яссах. Нова серія. III відділ. а. Суспільні науки (Історія)”, окремі томи третього відділу об’єднують праці викладачів-істориків і філологів.

У м. Клужі в перші повоєнні роки спочатку було два університети: румунський – ім. В.Бабеша та угорський - ім. Я.Бойяя. З 1958 р. їх було об’єднано в єдиний навчальний заклад, наукові записки якого з історії виходять під латинською назвою “Studia Universitatis Babeș – Bolyai. Series Historia” (“Дослідження Університету ім. Бабеша-Бойяя. Серія історії”). До цього виходив об’єднаний “Buletinul Universităților V.Babeș -

I. Bolyai. Cluj. Seria științe sociale” (“Бюлетень університетів ім. В.Бабеша і Я.Бойяя. Клуж. Серія суспільні науки”).

Своєрідною історичною періодикою є щорічники різних наукових інституцій. До них належать “Anuarul Institutului de istorie (și arheologie) din Cluj” (=Narosa) (“Щорічник інституту історії (та археології) в Клужі (Напоці)”. Взяті в дужки слова назви відбивають зміст окремих щорічників та зміну офіційної назви м.Клуж. Це видання є продовженням з 1959 р. видання щорічника, який виходив у період між двома світовими війнами – “Anuarul Institutului de istorie națională” (“Щорічник Інституту національної історії”), дев’ять томів якого вийшли до 1944 р. Одразу після війни і до 1958 р. в Клужі вийшло вісім томів “Studii și cercetări științifice (de istorie)” (“Студії і наукові дослідження (з історії)”).

У перші повоєнні роки в Яссах видавалися “Studii și cercetări (științifice. Iași. Istorie” (1950-1963) (“Наукові студії та дослідження. Ясси. Історія”), орган Інституту історії ім. А.Д.Ксенопола. Видання продовжувало бюлетень “Comunicări ale Institutului “A.D.Xenopol” (“Повідомлення Інституту ім. А.Д.Ксенопола”), який виходив у Яссах з 1941 р. З 1964 р. у Яссах регулярно видається “Anuarul Institutului de istorie și arheologie “A.D.Xenopol” – Iași” (“Щорічник Інституту історії та археології ім. А.Д.Ксенопола, Ясси”).

Недовго, лише протягом двох років, у повоєнний час в Румунії виходив журнал “Studii și cercetări de istorie medie” (1950-1951) (“Студії та дослідження з середньовічної історії”). Пізніше (1956-1973) вийшло шість томів збірника “Studii și materiale de istorie medie” (“Студії та матеріали історії середніх віків”).

Під егідою Академії наук Румунії видається журнал “Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)” (“Студії та дослідження з стародавньої історії (та археології)”) (слова, взяті в дужки, з’явилися в заголовку з 1979 р.) та щорічник “Dacia. Revue d’archéologie et d’histoire ancienne” (“Дакія. Журнал з археології та стародавньої історії”). Перший з цих двох журналів видається з 1950 р. Останніми роками його періодичність була чотири номери на рік. Другий виходить з 1957 р. переважно французькою мовою і продовжує всесвітньо відоме видання, засноване 1924 р. румунським істориком і археологом В.Пирваном: “Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie” (“Дакія. Археологічні пошуки і знахідки в Румунії”), десять томів якого (окремі з них об’єднані) вийшли до 1945 р.

Дослідження з стародавньої історії Румунії та з археології друкуються також у музейній та повітовій історичній періодиці. З подібних щорічних видань можна назвати “Acta Musei Napocensis” (“Дослідження Клужького музею”, до 1980 р. вийшло 16 томів), “Acta Musei Porolissensis” (“Дослідження музею Пороліссума”; Пороліссум - назва римського міста в Дакії, що розташовувалося поблизу сучасного с.Мойград Селазького повіту, за часів пізньої Римської імперії воно було столицею провінції Dacia Porolissensis). Музей цього міста знаходиться у м.Залеу; протягом 1977-1982 рр. вийшло шість томів цього видання. Серед інших такого типу видань назовемо ще

“Danubius” (“Дунай”, публікації історичного музею в м.Галаці, до 1980 р. вийшло дев’ять випусків), “Apuulum” (Апулум - це назва резиденції легата Дакії, нині м.Алба-Юлія, у цьому виданні – публікації місцевого музею, до 1980 р. вийшло 17 випусків), “Pontica” (“Чорноморський збірник” - публікації музею національної історії та археології м.Констанци, до 1983 р. видруковано 16 випусків), “Crisia” (“Крішський збірник” - публікації музею землі Крішів у м.Орадя, до 1980 р. вийшло дев’ять випусків), “Marisia” (“Мурешський збірник”, до 1979 р. видано дев’ять випусків), “Banatica” (“Банатський збірник”, до 1980 р. видано п’ять випусків), “Peuce” (“Певке” - публікації Музею Дельти Дунаю в м.Тульча), “Cumidava” (“Кумідава” - публікації повітового музею в м.Брашові), “Sargetia” (Саргетія - назва річки в Дакії поблизу її колишньої столиці Сармізегетуси, видано 13 випусків до 1978 р.), “Carpica” (“Карпський збірник” - публікації історичного музею в м.Бакеу, до 1985 р. видано 17 випусків), “Ziridava” (Зірідава - назва стародавнього міста, розташованого в повіті Арад, до 1983 р. вийшло 12 випусків), “Valachica. (Studii și cercetări de istorie)” (“Волоський збірник. (Студії та дослідження з історії)”, до 1980 р. видано одинадцять випусків).

В Румунії 1979 р. було утворено Інститут фракознавства з огляду на роль, яку відіграли даки і фракійці в етногенезі румунського народу. Починаючи з 1981 р. інститут друкує щорічник “Thraco-Dacica” (“Фракійсько-дакійські дослідження”). Слід зазначити, що 1981 р. щорічник вийшов під номером 2, оскільки першим номером вважається том, опублікований 1979 р. на честь II Міжнародного конгресу з фракології. На сторінках цього видання друкуються матеріали з археології, історії, лінгвістики, етнографії та антропології. Статті, надруковані румунською мовою, мають докладні резюме французькою. Матеріали друкуються також французькою і німецькою мовами. З 1983 р. Інститут фракології видає ротапринтом матеріали доповідей і повідомлень, проголошених на національних фракологічних наукових конференціях - “Symposia thracologica” (“Фракологічні Симпозіуми”).

З 1963 р. в Румунії щоквартально видається як орган Інституту південно-східних європейських досліджень журнал “Revue des études sud-est européennes” (“Журнал південно-східних європейських досліджень”, який останнім часом має підзаголовок “Civilisations - mentalités” (“Цивілізації - ментальності”)). Журнал ставить мету сприяти вивченню минулої й сучасної історії народів південно-східної Європи, тому в ньому вагоме місце посідають візантинологічні дослідження, розвідки з історії та культури народів Балканського півострова. Журнал надає широку можливість для публікацій праць зарубіжних вчених. Статті друкуються французькою, англійською та російською мовами. Тут постійними є рубрики: “Культурні та політичні зв’язки”, “Історія культури”, “Політична історія”, “Історія ідей”, “Візантійська дипломатія”, “Тексти і документи”, “Історія південно-європейських досліджень”, “Проблеми сучасної історіографії”, “Дискусії”, “Короткі замітки”, “Хроніка”, “Рецензії” “Бібліографічні замітки” та ін.

Дослідження румунсько-слов'янських зв'язків і праці румунських славістів публікуються у виданні "Romanoslavica" ("Румуно-слов'янський збірник"), що є органом Асоціації славістів Румунії. Протягом 1958-1992 рр. вийшло 29 томів. Тут поряд з лінгвістичними та літературознавчими роботами друкуються праці з історії.

Окремі історичні дослідження друкуються в румунських церковних журналах. Це головним чином праці з історії церкви та історії культури. Серед значних видань такого типу – "Biserica Ortodoxă Română" ("Румунська православна Церква", журнал виходить з 1882 р.), "Mitropolia Moldovei și Sucevei" ("Митрополія Молдови й Сучави", друкуються з 1924 р.), "Mitropolia Olteniei" ("Митрополія Олтенії", видається з 1948 р.), "Mitropolia Banatului" ("Митрополія Банату", виходить з 1950 р.).

Окремо слід назвати щорічник "Studii și materiale de muzeografie și istorie militară" ("Дослідження й матеріали з музеографії та військової історії"), який видається з 1969 р. З 1983 р. в Румунії під егідою Румунської комісії з військової історії як додаток до журналу "Военная жизнь" виходить щоквартальник "Борьба всего народа. Румынский журнал по военной истории". Цей журнал друкувався російською і англійською мовами і містив статті й дослідження румунських авторів з історії Румунії, їхні погляди на окремі дискусійні питання.

Спеціально проблемам допоміжних історичних дисциплін присвячений журнал "Revista muzeelor și monumentelor. Seria Muzeu", що виходить з 1969 р. Тут друкуються статті з історії, музеографії, з історії образотворчого мистецтва, проблем реставрації музейних об'єктів, описи державних і приватних колекцій. До окремих статей додаються резюме французькою мовою. Періодичність цього журналу – 12 чисел на рік, у попередні роки – 6. Зміст журналу друкуються англійською, французькою та російською мовами.

Заслуговує на увагу видання "Revista arhivelor" ("Журнал архівів"), засноване 1925 р.. Його друга серія виходила з 1937 р., а третя, що продовжується й тепер, - з 1958 р. Це орган Генерального управління державних архівів Румунії. Нині його періодичність - чотири числа на рік. Тут друкуються статті й дослідження з історії Румунії, написані на основі архівних матеріалів, повідомлення з теорії та практики архівної справи, архівні документи з румунських та зарубіжних фондів. Зміст журналу подається французькою, англійською та російською мовами, а найважливіші статті супроводжуються резюме французькою та англійською мовами.

Окремо слід згадати видання "Buletinul Societății Numismatice Române" ("Бюлетень Румунського нумізматичного товариства"), що було засноване 1904 р. До 1947 р. вийшло 12 випусків. Після перерви – 1957 р. почали видаватися "Studii și cercetări de numismatică" ("Студії та дослідження з нумізматички"). Згодом цьому виданню було повернуто його попередню назву "Бюлетень Румунського нумізматичного товариства" і воно друкуються як щорічник (щоправда, інколи виходять згромажені числа, наприклад, 1986 р. – числа 131-133).

Видаються в Румунії також журнали, які популяризують досягнення історичної науки. Найвідоміший серед них - "Magazin istorie" ("Історичний журнал"), він друкується з 1967 р. з періодичністю 12 чисел на рік. Поряд зі статтями з історії Румунії вагоме місце в журналі належить матеріалам із світової історії. Тут друкуються статті про найновіші історичні дослідження, інтерв'ю з провідними румунськими й зарубіжними науковцями, викладаються альтернативні погляди на одну й ту саму історичну подію. Видання прекрасно ілюстроване.

З 1976 р. Румунське агенство преси "Аджерпрес" протягом кількох років (принаймні до 1984) видавало ілюстрований журнал популяризації історичних знань, який друкувався російською, англійською, іспанською, німецькою та французькою мовами. Російський варіант виходив під назвою "Румыния. Страницы истории". Щорічно видавалися чотири числа, в яких містилися різноманітні статті з давньої, середньовічної, нової та сучасної історії, переклади важливих історичних документів, дискусійні матеріали.

Як бачимо, румунська історична періодика дуже різноманітна. На її сторінках український історик зможе знайти цікаві матеріали: археологічні дослідження, праці з історії середньовічних румунських земель, нової та сучасної історії, історії румунської культури, що розвивалася в тісних зв'язках з культурами сусідніх народів, у тому числі й українського.